

Memòria de la intervenció arqueològica en el poblat ibèric del Cogulló (Sallent, Bages) : Campanya 2002

Asensio i Vilaro, David (ESTRAT)

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

MEMÒRIA DE L'EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA EN EL POBLAT IBÈRIC DEL COGULLÓ (SALLENT, BAGES). CAMPANYA 2002.

David Asensio i Vilaró

1.- Introducció: objectius de la campanya.

La memòria arqueològica que es presenta a continuació s'emmarca dins d'una proposta més àmplia que té com objectiu essencial la recuperació i dinamització cultural del poblat ibèric del Cogulló (Sallent, Bages). Aquest projecte és una iniciativa que va néixer en el propi sí de l'ajuntament de Sallent, sensibilitzat en la recuperació del seu patrimoni i que s'endega precisament a partir d'aquest any 2002. La direcció tècnica dels treballs ha estat a càrrec del qui subscriu aquesta Memòria, David Asensio i Vilaró, mentre que la gestió de la intervenció ha estat a càrrec de l'empresa d'arqueologia Estrats S.C.P, sota la coordinació general de Lluís Vila i Bonamussa. A ells cal agrair-los l'obtenció dels mitjans materials, tècnics i humans necessaris tant per al bon desenvolupament dels treballs de camp com de la present Memòria de les excavacions.

Aquesta primera campanya d'actuació arqueològica efectuada en el marc de l'esmentat projecte, realitzada entre el mes de setembre/octubre de l'any 2002, tenia com objectiu principal el de delimitar, amb la precisió més alta possible, l'extensió màxima de l'assentament ibèric. Cal dir que el perímetre aproximat del poblat ibèric ja ve definit *grosso modo* per la topografia mateixa del cim del turó on s'assenta, a més del que sabem i observem pels sectors ja excavats d'antic. Tanmateix el que es cercava, concretament, ha estat confirmar la presència o no d'estructures i nivells arqueològics en aquells indrets del turó, muralles endins, que mai no havien estat sondejats arqueològicament amb anterioritat. D'aquesta manera es vol avaluar quins sectors de l'interior del poblat emmurallat presenten un millor o pitjor estat de conservació, per tal de, en base a aquesta informació, planificar millor les futures intervencions en la trama interna de l'*oppidum* ibèric. Els resultats han estat molt positius ja que ha estat possible constatar que apareixen nivells i estructures arqueològiques, en un molt bon estat de conservació, al llarg de la major part de la superfície apte del cim del turó; igualment aquesta intervenció, com veurem més endavant, ha permès detectar a quins punts o

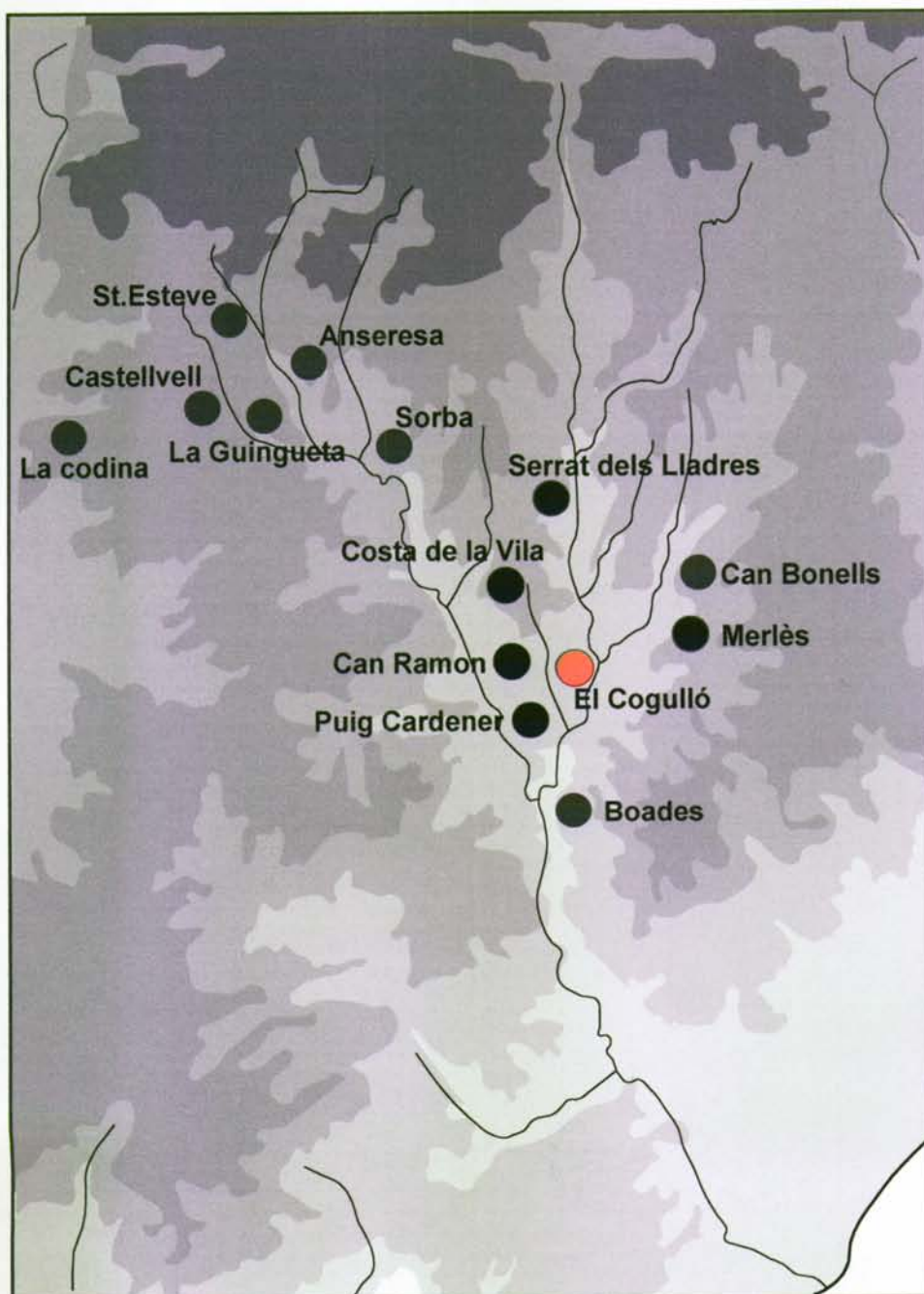
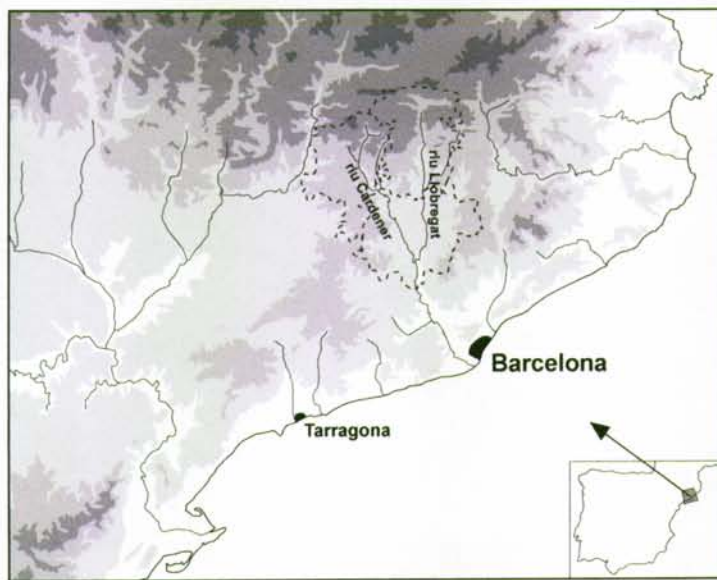
sectors (certament minoritaris) hi ha hagut arrasaments moderns que han afectat més o menys greument les restes antigues.

Un cop delimitada l'extensió màxima del poblat i avaluats els diferents estats de conservació de les diferents zones muralles endins, a partir de l'any 2003 ja ha estat possible plantejar la continuació dels treballs amb les característiques més habituals d'una excavació en extensió, amb el propòsit bàsic d'obtenir noves dades sobre l'evolució estructural i cronològica de l'assentament. És a dir, d'aprofundir en els coneixements disponibles actualment sobre la història interna d'aquests assentament i, per extensió, sobre el seu paper en el marc de la Lacetània ibèrica.

2.- Situació del jaciment.

Municipi:	Sallent	
Comarca:	Bages	
Coordenades:	x: 407.839,31	y: 4.629.367,19
Alçada:	474'8	

Es tracta d'un assentament ubicat a la part més alta d'un turó que té una situació privilegiada ja que el riu Llobregat discorre just als peus d'aquesta destacada elevació natural. D'aquí es deriva un immillorable domini visual de bona part del curs del riu, en el seu pas pel Pla de Bages, a més d'un enorme abast visual que abraça des del massís de Montserrat, passant pel pic de la Mola, fins a les primeres estribacions dels Pirineus.

Mapa d'ubicació del jaciment ibèric del Cogulló (Salient, Bages)

3.- Antecedents i estat actual de la recerca del jaciment.

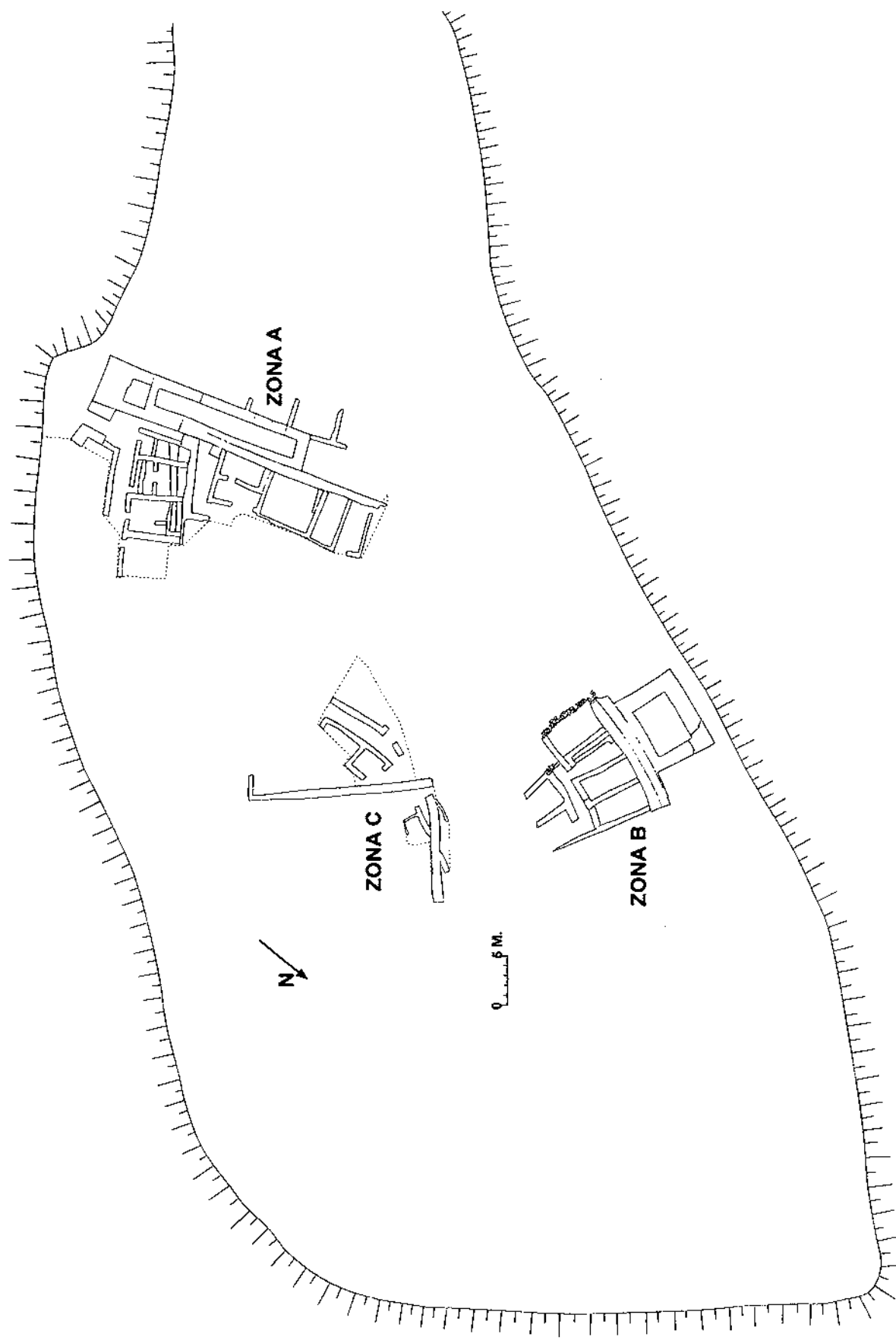
L'interès científic per aquest jaciment arrenca dels anys 40, a partir d'unes visites al jaciment realitzades pel Dr. Joan Maluquer de Motes. D'aquí s'esdevé que a partir de l'any 1965 s'iniciïn per fi les intervencions arqueològiques del poblat ibèric per part d'alguns joves alumnes de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, d'entre els quals cal destacar la tasca d'en Miquel Cura i Morera. A partir de 1972 prossegueixen les excavacions però ara únicament sota la iniciativa d'una entitat local, el Foment Arqueològic Excursionista Sallentí, i encapçalades per Ramon Camprubí i Llorenç Villuendas. Així se succeeixen un seguit de campanyes anuals d'excavació, neteja i manteniment del jaciment fins l'any 1981. La manca de titulació i formació específica dels excavadors així com la manca d'un projecte de recerca reconegut provoca l'aturada de les excavacions a partir d'aquest moment, amb la constitució del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

L'any 1984 l'arqueòleg Eduard Sánchez inicia la revisió dels materials i de les dades acumulades al llarg de tots aquests anys d'excavacions al Cogulló. D'aquí surt una primera publicació de conjunt (SÁNCHEZ 1987) on aquest autor posa ordre a la informació existent i al mateix temps planteja noves hipòtesis i posa les bases per a la futura recerca. A principis dels anys 90, en concret a partir de l'any 1992, s'engega el segon cicle més important d'intervencions al Cogulló, en aquesta ocasió centrat en les tasques de neteja i consolidació de les restes exhumades en les excavacions antigues abans esmentades. L'empresa Arqueociència, del mateix Eduard Sánchez, s'encarrega d'aquestes feines, que inclouen també la localització i delimitació de la muralla i l'aparell defensiu del poblat, i que es perllongen fins l'any 1995. Finalment, l'any 2002 s'endega una nova etapa d'intervencions i recerca del jaciment ibèric del Cogulló, encarregada per l'Ajuntament de Sallent a l'empresa Estrats, de la qual aquest informe en forma part.

Pel que fa a l'estat de la qüestió dels coneixements sobre aquest poblat ibèric, cal dir que es tracta d'un assentament ubicat dalt d'un turó que té una situació privilegiada,

amb el Llobregat als peus i un immillorable domini visual de bona part del curs del riu, en el seu pas pel Pla de Bages. L'assentament ibèric es situa a la part més alta del turó i ocuparia uns 4000/5000 m² de superfície, dels quals tan sols ha estat excavada poc més d'una quarta part. La trama urbanística és també regular i densa, amb bateries d'habitatges de tendència quadrada, en part excavats a la roca en el vessant del turó, i estrets carrers, de poc més d'un metre d'amplada, que permeten la circulació per l'interior del poblat. En el límit oest de l'establiment es conserva un tram de muralla amb un parament molt acurat que, en alguns punts, assoleix els dos metres de gruix. L'accés a l'interior del poblat es fa per una porta molt estreta, de menys d'un metre d'amplada, que dona al carrer B i que, en un primer moment, estaria protegida per un tram de mur en forma de colze. En una segona fase s'hi afegeix un nou parament murari, de factura molt més grollera, que converteix aquest espai en una gran torre rectangular tancada, d'uns 15 metres de llarg per 2 metres d'amplada. En definitiva, es tracta d'una estructura defensiva d'una certa complexitat de les quals, ara per ara, tenim una documentació molt pobre en la zona de la Catalunya central.

Pel que fa a la cronologia, sembla clara l'existència de dues fases constructives successives. La més antiga situaria el naixement del nucli ibèric en un moment avançat del segle V a.C., perdurant al llarg de tot el segle IV a.C. Un nivell d'incendi marca la separació amb una segona fase que es basteix aprofitant les estructures preexistents i que es perllonga durant el segle III a.C., fins a finals d'aquesta centúria o, més aviat, ben entrat el segle II a.C. Els dos moments detectats a la muralla, abans esmentats, corresponen lògicament a aquestes dues fases generals de l'assentament. Amb tot, la planta actualment disponible es correspon fonamentalment a l'aspecte del nucli durant la fase més avançada, del segles III-II a.C. Es constata també una perduració de l'assentament fins a la primera meitat del segle I a.C., però altra vegada amb poques evidències sobre les característiques estructurals del jaciment en aquest darrer moment d'ocupació.

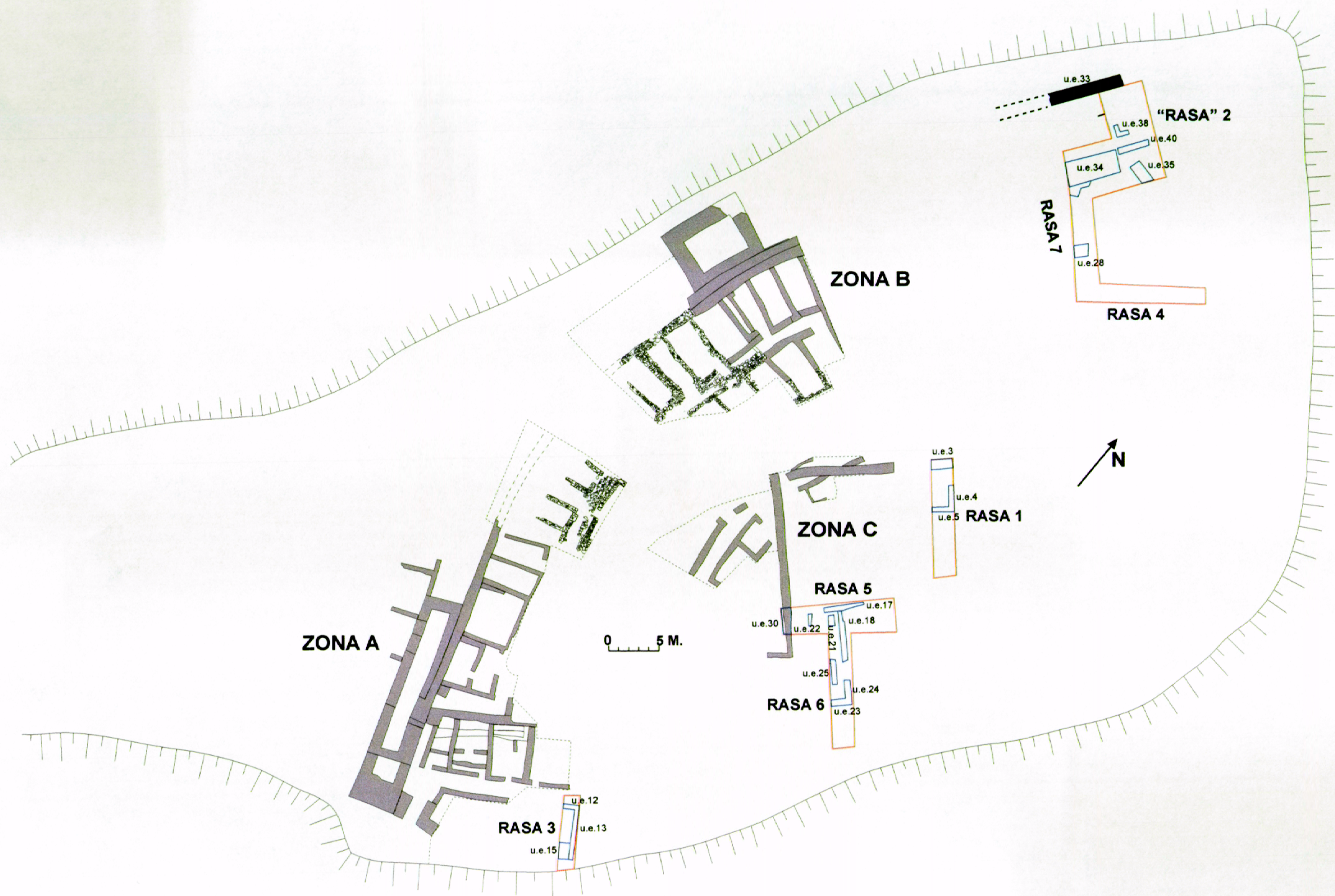
Planta general del poblat ibèric del Cogolló, en l'estat anterior a la intervenció de l'any 2002

4.- Metodologia.

El procediment d'excavació seguirà els mètodes arqueològics tradicionals, basats en el registre de les dades a través del model de fitxa proposat per E.C Harris. El model de fitxa permet el registre de forma sistemàtica de les unitats estratigràfiques (U.E.): positives o dipòsits; negatives o retalls, arrasaments; així com interestrats o superfícies d'utilització. També hem emprat el registre de les estructures complexes (formades per més d'una Unitat Estratigràfica) a partir del concepte de Fet arqueològic, concebut i desenvolupat a les excavacions del nucli protohistòric de Lattes (Hérault, França).

Pel que fa al registre estratigràfic, en cada una de les àrees d'intervenció obertes, es realitzarà un dibuix de les seccions que haguem estimat necessàries. També es realitzaran plantes acotades de tipus acumulatiu en cada un dels nivells d'ús, i en tots aquells nivells que, pel seu interès, així ho requereixi en benefici del registre exacte del mateix. També es procedirà a la confecció d'una planimetria completa que reflecteixi els elements i estructures constructives aparegudes. Tota l'actuació i el procediment arqueològic emprat restarà documentat a través de la fotografia i diapositiva.

Pel que fa a la numeració de les U.E. aquest any 2002 hem començat a numerar des de zero malgrat que, com hem vist en l'apartat anterior, no es tracta de la primera intervenció d'excavació que es fa en aquest jaciment. Ara bé, sí que és la primera vegada que aquesta intervenció s'ajusta a uns patrons moderns de metodologia arqueològica i això justifica aquest inici de numeració a partir de la U.E. 1. En canvi, la numeració de Fets Arqueològics s'ha iniciat en la campanya 2003, ja que és la primera intervenció on s'excaven nivells i estructures arqueològiques.

Planta general del poblat ibèric del Cogulló, amb indicació de les rases efectuades en la campanya 2002

5.- Descripció dels treballs.

5.1.- Planificació general dels treballs de delimitació.

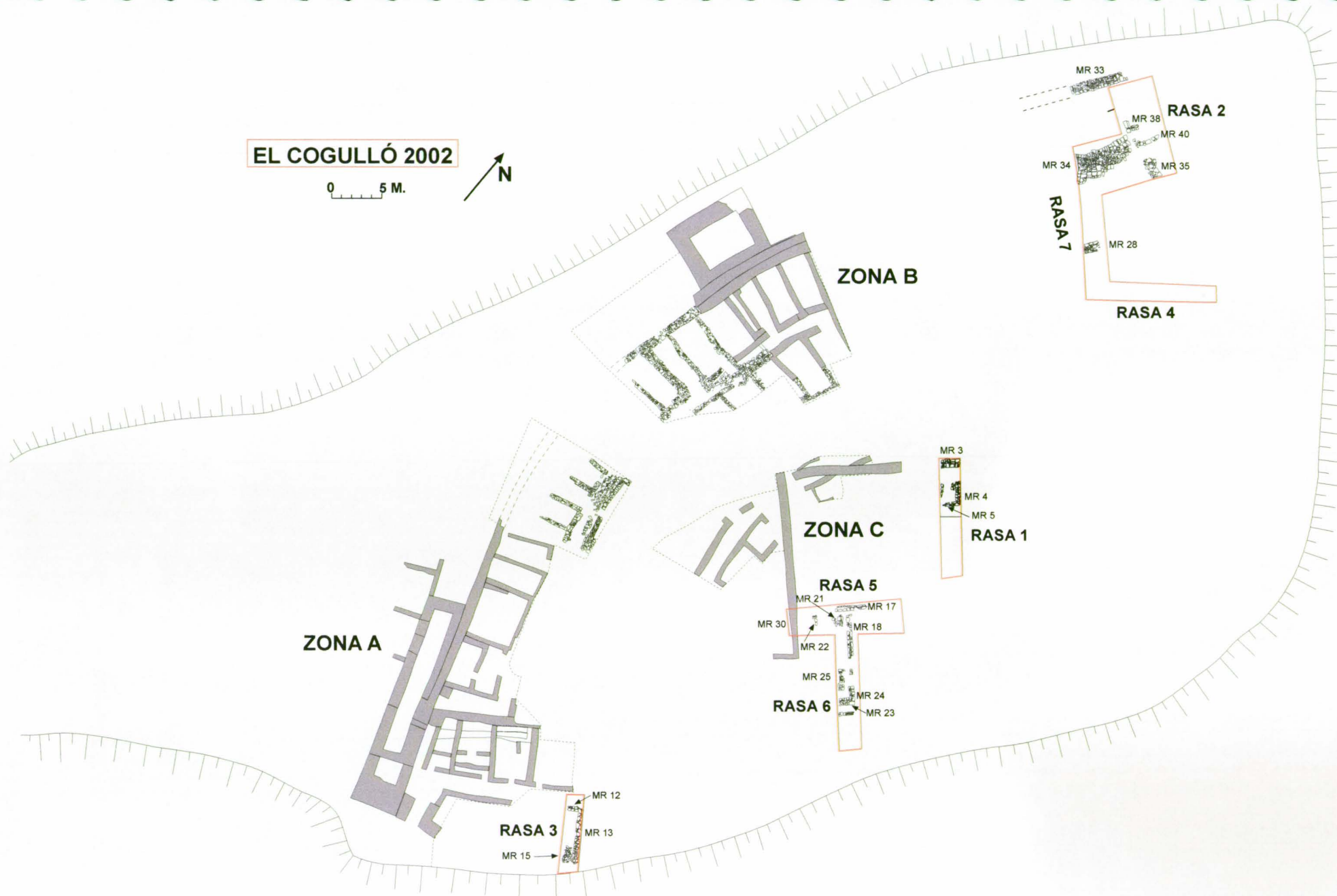
Per assolir els objectius descrits en l'apartat anterior s'ha triat el procediment habitual de plantejar un seguit de sondejors, en forma de trinxeres allargades, de manera que s'abasti el màxim de superfície possible. Com també és habitual en aquests casos, el que s'ha realitzat ha estat bàsicament l'extracció dels nivells superficials, aturant-se l'excavació en el mateix moment que es detecta els primers nivells o estructures arqueològiques. En treballar-se en unes zones que, amb certesa, sabíem que havien de formar part de la trama interna del poblat fortificat es va optar, des d'un primer moment, per realitzar aquestes cales a mà, sense l'ajuda de mitjans mecànics. De seguida es va comprovar que la capa d'estrats superficials per sobre de les evidències arqueològiques antigues conservades era, per norma general, molt poc potent, cosa que ens va permetre el desenvolupament del total de sondejors oberts amb la mateixa metodologia manual. En canvi, a partir d'aquesta campanya 2002, en disposar de cates obertes repartides per la major part de la superfície interna del jaciment (junt amb els dels sectors oberts i excavats d'antic, els esmentats Sectors A, B i C), aquestes esdevenen una referència vàlida que ha de permetre la utilització dels esmentats mitjans mecànics amb una minimització absoluta dels possibles riscos propis d'aquests procediments.

En concret, d'entrada s'han plantejat un total de set rases rectangulars allargades, d'aproximadament 1,5 metres d'amplada regulars i una llargada oscil·lant en funció de l'especificitat de l'indret on es disposa el sondeig (tot i que totes s'acosten o superen els 10 metres de llargada). Això s'ha mantingut inalterable en tots els casos amb la única excepció del de la Rasa 2, la qual, per motius que explicarem més endavant, posteriorment va ser ampliada i ha esdevingut una ampla cala en forma de L.

Pel que fa a la seva ubicació, totes s'han plantejat, com comentàvem anteriorment, amb la intenció de cobrir la màxima superfície possible d'aquell sector del jaciment intra-murs on mai no s'havia intervingut anteriorment i, per tant, d'on no es

disposava cap mena d'informació. Concretament, ens referim a tot el quadrant nord i est de les cotes més altes del turó, que és la zona fins ara desconeguda ja que, pel contrari, els quadrants sud i oest estan ben coberts pels tres conjunts d'estructures excavades d'antic, conegudes com a Zones A, B i C. Per precisar encara més, cal ressenyar que dins de l'esmentat quadrant desconegut o desproveït d'informació prèvia, s'ha buscat, en el moment de plantejar els diferents sondeigs, els punts més extrems, aquells que s'acosten a les mateixes vores naturals del cim del turó, per tal de localitzar els límits més extrems d'aparició d'estructures i nivells arqueològics. Així, amb les rases 3, 5-6 i 1 es cercava delimitar els límits sud i est de l'establiment ibèric, i amb els conjunt format per les rases 2-7-4, el mateix respecte del límit nord o nord-est.

Com veurem a partir d'ara, en els apartats següents, a totes les rases amb excepció de la 4, els resultats obtinguts són positius, i a totes elles han aparegut no només nivells arqueològics clars sinó també estructures muràries, en ocasions molt abundosos i, en la major part dels casos, força ben conservats.

Planta general del poblat ibèric del Cogulló, amb dibuix de rases i estructures documentades en la campanya 2002

5.2.- Conjunt de les Rases 2-7-4.

Es tracta d'una concatenació de rases (Rasa 4 i 7) i sondejors ampliats (Rasa 2), amb orientacions diferents, plantejats així per tal de definir el millor possible el tancament de la fortificació del nucli ibèric per aquesta banda nord, nord-est. L'elevat interès d'aquest propòsit junt amb la dificultat de la seva consecució degut al deficitari estat de conservació de les estructures en aquest sector, van provocar l'ampliació de l'originària Rasa 2, amb l'esperança de veure-hi més clar, amb una superfície oberta més ampla del que era norma habitual. Precisament, el mal estat de conservació de les estructures junt amb un alt nivell d'arrasament generalitzat és el tret més característic i important a tenir en compte dels resultats de les cales realitzades en aquest extrem nord-est del jaciment.

En qualsevol cas, és evident que l'element estructural més rellevant i clarificador de tot aquest sector és el de la U.E. 34 (FOTOS 4, 5 i 6), la qual, sense cap mena de dubte, cal interpretar com a el tram conservat més septentrional de la muralla que defineix el perímetre del poblat fortificat, la mateixa ja coneguda i documentada d'antic en els sectors que hem anomenat A i B. És a dir, el darrer tram conservat del mateix pany de muralla al qual s'adonen les dues torres principals de la fortificació, tant l'allargada rectangular de la Zona A com la quadrangular de la Zona B. De fet, en el tram descobert i documentat durant aquesta campanya 2002, de gairebé 6 metres de llargada, malgrat un estat de conservació molt justet (ja que en algun punt es veu que es conserva una única filada que recolza en un aflorament de roca mare visible fins i tot en superfície, abans de la intervenció), s'observa clarament l'existència de dos paraments diferents. Aquesta evidència d'una muralla conformada per l'adossament de dos panys diferenciats és d'abans un tret estructural ben conegut i característic de la muralla del Cogulló.

El problema rau en el fet que aquest tram de muralla s'interromp i es perd al nord de la Rasa 2, sense solució de continuïtat evident. És precisament a partir d'aquest punt on s'evidencia un grau d'arrasament de les estructures del jaciment més intens. A molt poca distància, amb una orientació diferent, es localitza un tram d'uns tres metres d'un mur molt malmès, però que conserva una amplada mínima i una cara vista,

l'externa, molt ben treballada i feta amb pedres de grans dimensions, que hem anomenat com a U.E. 35. Aquests trets estructurals d'aquest MR-35 fan pensar que és més versemblant interpretar-lo com a mur de tancament (o de terrassa) que no pas com un mur propi d'un habitatge. Per tot això podríem plantejar la hipòtesi que aquest MR-35 (almenys en un moment donat) hagués fet angle amb el proper MR-34 i que, per tant, la conjunció de tots dos hagués conformat l'angle nord-est de la fortificació, tot i que el punt concret de l'angle mateix ja no es conservi i estigui perdut i/o arrasat d'antic.

Dit això, un segon problema és el donat per l'evidència de l'aparició de dos murets numerats com a U.E. 38 i U.E. 40, els quals s'ubiquen precisament en el punt on hauria d'haver-se situat el possible angle del recinte defensiu abans esmentat. A més, és clar que són murs d'una entitat modesta, típics dels àmbits o recintes d'habitació del jaciment. De fet, en el cas del MR-38, malgrat conservar només un tram molt reduït, el mur dibuixa clarament un angle recte. De manera que tot plegat, en aquest sector semblen dibuixar-se dos petits àmbits rectangulars delimitats parcialment per aquestes U.E. 38 i U.E. 40 (cal insistir que vers el nord l'arrasament generalitzat impossibilita la conservació de la continuació d'aquestes estructures, que a partir d'aquest punt es perden de manera sistemàtica).

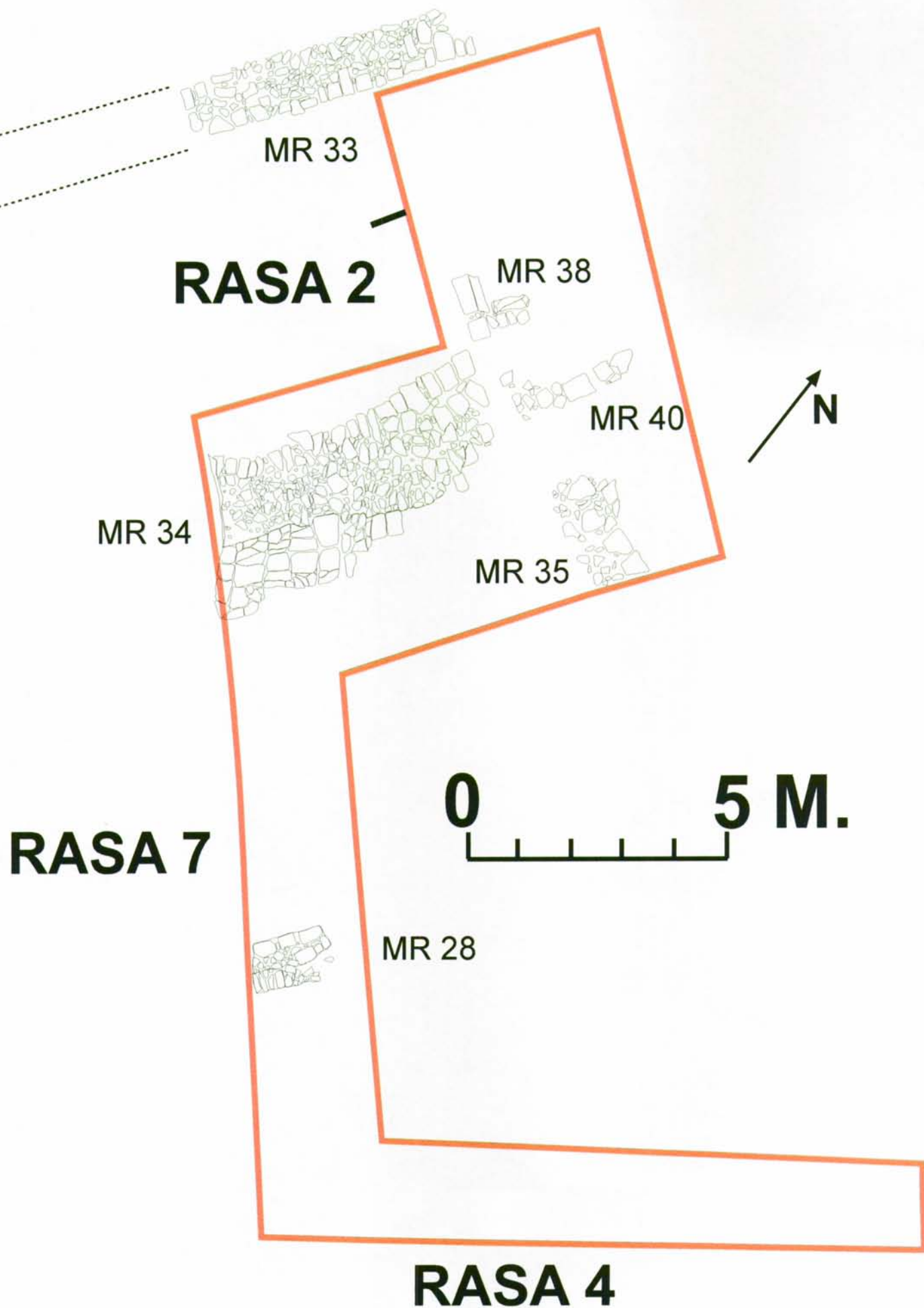
La qüestió que tot seguit es obligat plantejar-se és quina és la interpretació que cal donar a aquest conjunt d'estructures de la Rasa 2, amb un possible angle de la muralla, que és trencat i depassat, aparentment a causa de la construcció posterior d'uns espais o àmbits de funcionalitat incerta (els delimitats pels murs 38 i 40). Unes possibles claus d'aquesta evidència les podem trobar en el que coneixem de la trama urbana del jaciment excavada d'antic. Concretament, en la Zona A sabem que hi ha un angle d'una fase inicial de la fortificació, precisament l'angle oposat al situat dins d'aquesta Rasa 2, que s'anul·la i amortitza a causa d'un creixement de la trama urbana interna, amb la construcció d'un barri nou (carrer i bateria d'habitatges) i consegüent avançament del sistema defensiu. Així, l'antiga muralla resta, molt malmesa, per sota dels paviments de les cases de la nova fase. Si en aquesta zona de la Rasa 2 es va produir un fenomen similar, cosa que per altra banda seria totalment lògica, s'explicaria de forma satisfactòria el conjunt d'estructures que tot just acabem de descriure. En aquest sentit, cal esmentar l'evidència del MR-33 (que és fora de la Rasa, però que està actualment visible i que hem aprofitat per a tornar a documentar), que podria perfectament

interpretar-se com a restes del nou cercle de muralles que es basteix en un segon moment, posterior al de la muralla originària (el MR-34).

Igualment, no cal descartar definitivament una segona opció i és que tant el MR-33 com els murets i àmbits definits per les U.E. 38 i U.E. 40 siguin parts d'una estructura complexa que en un moment donat representa un reforçament de la muralla originària (MR-34). Es tractaria, més concretament, d'una mena de bastió exterior amb recintes interns que també tindria paral·lels dins del mateix jaciment del Cogulló. Ens referim a una potenciació del sistema defensiu, de l'estil del bastió rectangular allargat que es documenta en el tram de muralla de la Zona A i que és un dels elements més coneguts i estudiats del jaciment. Sigui com sigui, com sempre en el cas d'una simple delimitació superficial, tota verificació d'aquestes i altres hipòtesis resta supeditada a una futura excavació en extensió de tota aquesta zona.

Pel que fa a la resta d'espais sondejats en tot aquest angle nord-est del jaciment les restes documentades són molt més escadusseres (FOTOS 15 a 17). Cal dir, en aquest sentit, que a tota la superfície destapada del conjunt de les Rases 7 i 4 només ha aparegut un petit tram de mur, la U.E. 28, a la part central de la Rasa 7. De fet, a la major part de la rasa 4 (FOTOS 9 a 11), per sota de l'estrat superficial apareixia directament la roca o argiles natural, fet que mostra un alt nivell d'arrasament en tot aquest sector. De fet, si perllonguem la traça del possible mur de tancament perimetral o MR-35 de la Rasa 2, és clar que la seva continuació hauria d'aparèixer necessàriament a la Rasa 4; però és un fet que això no succeeix, ja que a tot arreu aflora la roca mare. De manera que cal concloure que els límits físics de l'establiment ibèric per aquest flanc nord-est semblen haver desaparegut gairebé del tot. El MR-28 és clarament un mur d'un habitatge i representa el punt més extrem conservat de la trama urbana per aquesta banda, a partir del qual, vers el nord, pràcticament tota evidència arqueològica hi és completament absent.

EL COGULLÓ 2002

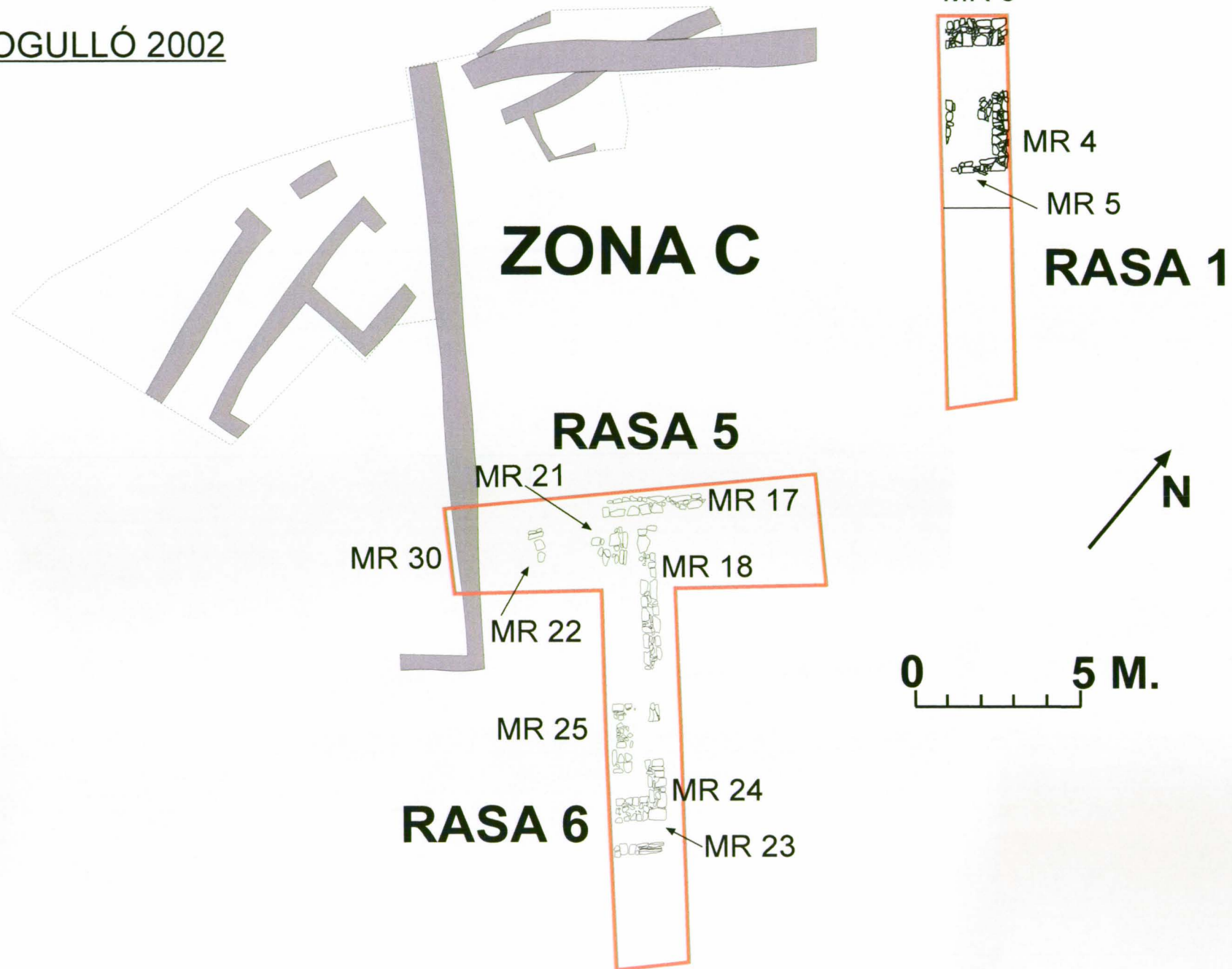
Planta de detall de les Rases 2, 7 i 4

5.3.- Rasa 1 (Fotos 1 a 3).

La Rasa 1 es planteja precisament en aquesta ubicació per raó de que es tracta d'un punt situat en la cota més alta del cim del turó, a tocar d'un gran i extens aflorament de roca natural que copa la major part de la superfície d'aquest sector. El que es vol es comprovar si es conserven estructures i nivells arqueològics també en aquest punt extrem de l'espai intra-murs de l'assentament ibèric.

I com ha estat habitual a la major part de les rases efectuades, els resultats han estat del tot positius. De fet, tot just a pocs centímetres del límit de l'aflorament de roca (que no cal descartar que, en aquest punt, estigui retallada intencionalment) apareixen les primeres estructures, en concret, dos trams de murs en angle (els anomenats MR-4 i MR-5) que clarament dibuixen el límit d'una estança domèstica. De fet la forma i dimensions de l'àmbit que parcialment defineixen són molt similars a les estances excavades d'antic en la propera Zona C.

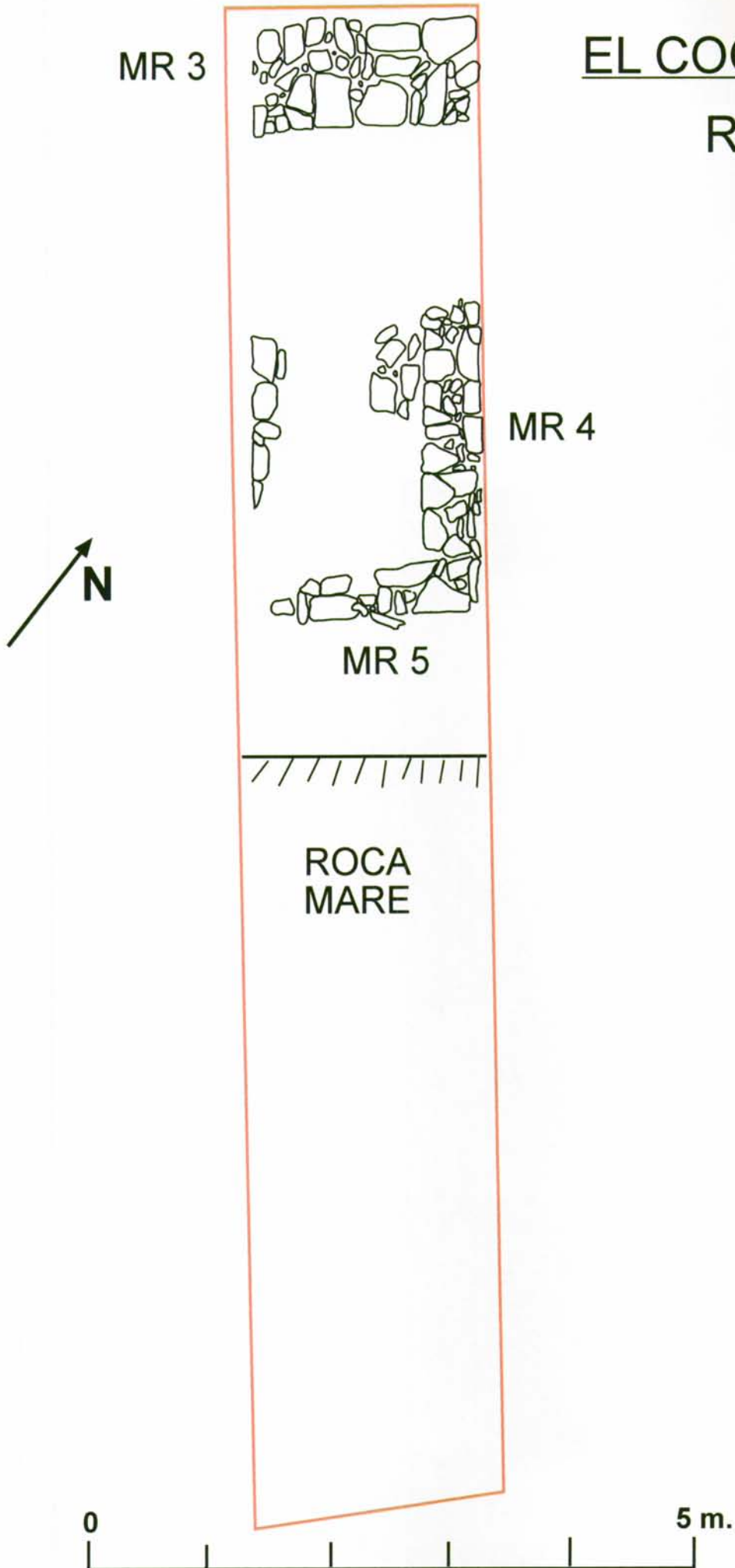
En l'extrem oest d'aquesta Rasa 1 es va localitzar una tercera estructura, el MR-3, un mur més ampla que inqüestionablement correspon a la continuïtat d'un mur llarg que arrenca de l'esmentada Zona C. En aquesta zona, excavada d'antic, es veu que aquest mur ampla trenca el conjunts d'àmbits i carrer més antics. Això faria pensar, pel que fa a la nostra Rasa 1, que aquest mur 3 (possible aterracament antic?) no seria contemporani dels propers murs 4 i 5, que correspondrien a la continuïtat de la trama urbana més antiga, visible en la Zona C. Ara bé, aquesta hipòtesi, com totes les altres, no podrà ser verificada fins que no es procedeixi a l'excavació en extensió d'aquest i dels altres sectors.

Planta de les Rases 1, 5 i 6, en el context de la Zona C

EL COGULLÓ 2002

RASA 1

Planta de detall de la Rasa 1

5.4.- Rases 5 i 6 (Fotos 12 a 14).

Aquestes rases, unides en forma de T, s'ubiquen precisament allà on són amb l'objecte de prospectar un punt extrem del jaciment, just on s'acaba el gran aflorament de roca que s'estén per la cota més alta del cim del turó i, per altra banda, allà on comença la cara est de l'assentament ibèric, a tocar del vessant del cim del turó que presenta una caiguda natural més abrupta. Fins i tot aquí hem pogut comprovar que la presència de nivells i estructures arqueològiques és molt alta; estructures, a més, amb un nivell de conservació relativament bo, malgrat la seva proximitat a unes evidents trinxeres de la guerra civil, lògicament disposades en aquest vessant amb vessants forts enmig d'afloraments de roca.

La quantitat de murs i estructures en pedra aparegudes en aquestes dues rases, tot i la seva estretor i que no han estat ampliades, és molt considerable, amb un mínim de 8. Això fa que l'aparença global del seu conjunt resulta un xic confús i de difícil interpretació. Amb tot, una observació detallada del mateix permet, des del nostre punt de vista, identificar una agrupació coherent d'estructures que defineix almenys un recinte de la forma i dimensions habituals en els àmbits domèstics d'aquest poblat ibèric del Cogulló. En concret, en referim a l'agrupació formada per la unió de la U.E. 17, el possible mur de façana, les U.E. 18 i 24, que formarien el mur llarg de l'habitatge i la U.E. 23 com a paret posterior de l'àmbit. Tot plegat conforma una habitació de planta rectangular amb uns 8 metres de llargada de superfície interna. A manera d'hipòtesi podríem considerar que es tracta dels darrers recintes d'una bateria d'habitatges que ressegueix aquest vessant est, arrencant al nord del carrer que s'inicia a la porta del nucli. Tot això s'inicia a la Zona A, excavada d'antic, on, a tocar de l'esmentada porta, actualment estan visibles tres àmbits complets del que seria l'altre extrem d'aquesta bateria d'habitatges.

La resta d'estructures d'aquestes Rases 5 i 7 són ja d'una interpretació molt més incerta. Algunes podrien tractar-se de murs d'estructures pròpies d'altres fases i, per tant, no contemporànies al conjunt descrit en el paràgraf anterior (això sobretot en el cas de la U.E. o MR-25), i d'altres podrien ser també estructures domèstiques, ara de funció

indeterminable, de l'interior del recinte (aquest seria el cas, per exemple, de les U.E. 21 o 22). A l'extrem oest de la Rasa 5, ensopeguem amb un tram del que hem anomenat MR-30, una llarga paret una mica més ampla que la resta de murs, que ja estava vista amb anterioritat a la nostra intervenció, a causa de les excavacions més antigues. Es tracta d'un mur molt llarg que fa angle recta amb un altre de característiques similars, un petit tram del qual hem localitzat al nord de la Rasa 1 (el nostre MR-3). Aquests dos murs en angle semblen ser posteriors a tota la resta i per això podria associar-se, versemblantment, a la fase constructiva més moderna del jaciment, la del període ibèric tardà o romà republicà (segles II-I aC.). Tots dos, per altra banda, defineixen un espai quadrangular de grans dimensions ubicat just en el punt més elevat del cim del turó, amb una funcionalitat per ara desconeguda.

MR 30

MR 22

MR 17

RASA 5

MR 21

MR 18

MR 25

MR 24

MR 23

RASA 6

0

5 m.

Planta de detall de les Rases 5 i 6

5.5.- Rasa 3 (Fotos 7 i 8).

Finalment, la darrera rasa plantejada, la Rasa 3, cercava comprovar la continuació de la bateria d'habitatges que marca el límit sud del jaciment, amb especial interès a localitzar el mur de tanca per aquest sector. D'aquesta manera podríem completar del tot la delimitació del cercle emmurallat del poblat ibèric del Cogulló, format per una mena de triangle que conformen un llarg pany frontal, el localitzat d'antic i visible a les Zones A i B, més els dos costats curts que s'estendrien pels dos vessants abruptes del cim del turó, el que discorre per la banda nord i nordest (i que hem intentat identificar amb les Rases 2 i 4, on hi ha un possible mur de tancament, el MR-35) i aquest darrer que discorre pel vessant sud, sudest.

De fet, ja disposàvem d'un petit tram conegut d'aquest mur de tancament sud, el que delimita per l'est l'estrat porta de l'assentament localitzada a la Zona A. En la nostra Rasa 3 ha aparegut una acumulació de pedres, de disposició irregular, la U.E. 15, que pel seu gruix i la seva ubicació, sembla versemblant interpretar com la continuació d'aquest mur perimetral meridional. Segurament la localització de les cares vistes amb més claredat requerirà aprofundir l'estratigrafia existent a banda i banda de l'estructura, cosa que no hem realitzat en cap moment al llarg d'aquesta campanya 2002. I això, fonamentalment, per objeccions metodològiques, ja que no creiem convenient començar l'excavació de la sedimentació arqueològica dins dels reduïts límits d'unes rases de delimitació com les que hem plantejat aquest any 2002.

A partir d'aquest possible MR-15 o mur de tanca sud del poblat, arrenca un mur llarg o MR-13, destapat en tota la seva extensió, que fa angle recta amb un segon mur o MR-12. No hi ha cap dubte que aquest darrer mur 12 és el mur de façana de la bateria de cases que arrenca del sector de la porta i que dona al carrer més meridional del poblat i que, per la seva banda, el mur 13 és un mur mitjaner que separa el diferents habitatges de la bateria. Segurament el àmbits que hi hauria a banda i banda d'aquest mur mitjaner o MR-13 són els darrers i més orientals d'aquesta bateria, ja que poc més a l'est s'alça un aflorament rocós que forma com una mena de barrera o paret natural per la resta d'aquest límit o vessant oriental del turó (el mateix que forma una plataforma rocosa en

les cotes més altes del cim de l'elevació per on s'estén l'establiment ibèric, allà on arrenques les nostres Rases 6 i 1).

Aproximadament a un metre més enllà d'aquest hipotètic mur de tanca meridional o MR-15, apareix, en els límits de la nostra Rasa 3, una altra acumulació de pedres de forma i definició imprecisa, que hem identificat com a U.E. 16. La interpretació d'aquesta possible estructura és molt incerta i caldrà esperar aclarir-ho en la futura excavació en extensió d'aquest sector. No cal descartar, però, que, en trobar-se pràcticament a la vora de la plataforma superior del turó, es tracti d'una feixa de pagès o marge de contenció d'època moderna (com, ens consta, n'hi havia hagut a la vessant oposada del jaciment, amb un recorregut proper i similar al del pany de la muralla antiga).

ZONA A

EL COGULLÓ 2002

0 5 M.

N

RASA 3

MR 12

MR 13

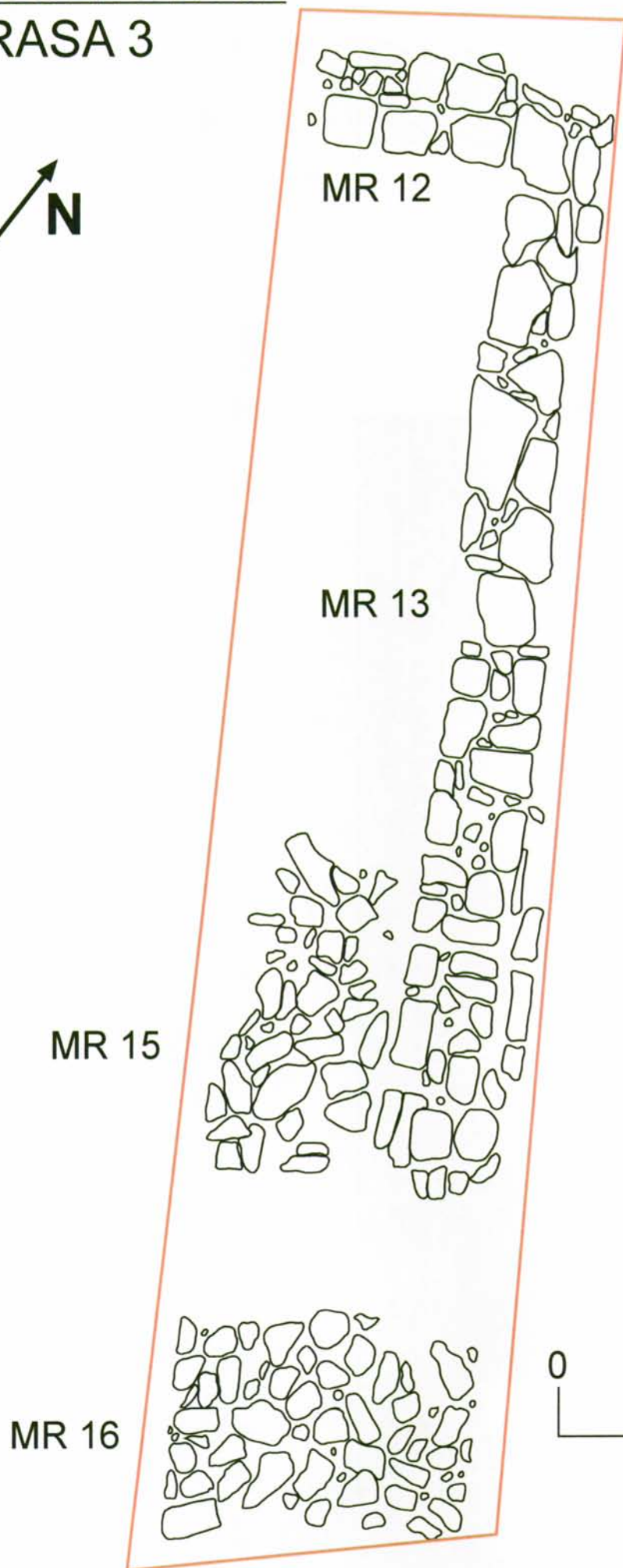
MR 15

MR 16

Planta de la Rasa 3, en el context de la Zona A

RASA 3

Planta de detall de la Rasa 3

5.6.- Llistat d'Unitats Estratigràfiques de la campanya 2002.

UE 1: Estrat superficial. Rasa 1.

UE 2: Estrat sota superficial (és també un nivell semi-superficial). Rasa 1.

UE 3: Mur est-oest. Rasa 1.

UE 4: Mur nord-sud, fent angle recta amb el MR-5. Rasa 1.

UE 5: Mur est-oest, fent angle recta amb el MR-4. Rasa 1.

UE 6: Possible primer estrat d'enderroc de l'àmbit definit per les U.E. 4 i 5. Rasa 1.

UE 7: Substrat geològic. Roca mare del jaciment.

UE 8: Estrat argilós vermell. Nivell arqueològic antic no associat a cap estructura. Rasa 4.

UE 9: Possible farciment d'un retall o cubeta situada al nord de la Rasa 4.

UE 10: Geològic argilós, color groguenc. Estrat natural, estèril, present a diferents punts del jaciment.

UE 11: Possible enderroc del carrer, a l'exterior del MR-12. Rasa 3.

UE 12: Mur est-oest, fent angle recta amb el MR-13. Rasa 3.

UE 13: Mur nord-sud, fent angle recta amb el MR-12. Rasa 3.

UE 14: Estrat d'enderroc entre els murs 12 i 13. possible enderroc de la habitació. Rasa 3.

UE 15: possible mur de tancament perimetral i de l'habitació delimitada pels MR-12 i MR-13. Rasa 3.

UE 16: Acumulació de pedres a l'exterior del MR-15. Mur (modern?) o enderroc ?. Rasa 3

UE 17: Mur nord-sud. Rasa 5.

UE 18: Mur est-oest. Rasa 5 i Rasa 6.

UE 19: Farciment trinxera guerra civil. Farciment del retall, U.E. 31. Rasa 5.

UE 20: Enderroc de l'espai comprès entre els murs 18 i 22. Rasa 5.

- UE 21: Acumulació de pedres a l'oest del MR-18. Estructura o mur ?. Rasa 5.
- UE 22: Grup de pedres alineades. Estructura o mur ?.Rasa 5.
- UE 23: Mur nord-sud, fent angle recta amb el MR-23. Rasa 6.
- UE 24: Mur est-oest, fent angle recta amb el MR-23. Rasa 6.
- UE 25: Mur est-oest. Rasa 6.
- UE 26: Farciment entre el mur 23 i l'estrat geològic. Rasa 6.
- UE 27: Enderroc situat en l'espai entre els murs 23, 24 i 25. Rasa 6.
- UE 28: Mur est-oest. Rasa 7.
- UE 29: Farciment sota superficial. Nivell arqueològic a banda i banda del MR-28. Rasa 7.
- UE 30: Mur est-oest. Excavat d'antic i visible en superfície. Rasa 5.
- UE 31: Retall (negatiu) trinxera guerra civil. Rasa 5.
- UE 32: EL.liminat.
- UE 33: Mur nord-sud, a l'exterior de la muralla del poblat o MR-34. Rasa 2.
- UE 34: Tram de la muralla frontal de l'establiment ibèric. Rasa 2.
- UE 35: Mur est-oest, gruixut, molt malmès. Possible tram del tancament est del poblat ibèric, fent angle amb l'anterior MR.34. Rasa 2.
- UE 36: Nivell arqueològic situat en l'espai entre els MR-34 i MR-35. Rasa 2.
- UE 37: Nivell arqueològic situat en l'espai entre els MR-35 i MR-40. Rasa 2.
- UE 38: Muret o possible angle de murs. Rasa 2.
- UE 39: Nivell arqueològic situat en l'espai entre els MR-40 i MR-38. Rasa 2.
- UE 40: Mur est- oest, d'un àmbit a l'oest de la muralla o MR-34. Rasa 2.
- UE 41: Nivell arqueològic situat en l'espai entre els MR-38 i MR-33. Rasa 2.

6.- Comentaris sobre els materials arqueològics.

En tractar-se d'una campanya exclusivament de delimitació arqueològica, com hem indicat més amunt, no s'ha intervingut en cap nivell arqueològic antic, de manera que només s'han retirat nivells superficials. Això fa que els materials ceràmics recollits durant els treballs tinguin un interès molt reduït; i més si tenim en compte dos factors: que el Cogulló és un jaciment on ja han tingut lloc importants treballs d'excavació en temps anteriors, els materials resultants de les quals han estat àmpliament estudiats i publicats (bàsicament a SÁNCHEZ 1987), i que aquesta campanya de 2002 no és més que una intervenció preparatòria d'un projecte d'excavació sistemàtica i en extensió del jaciment a partir de l'any 2003. És a dir que l'aportació d'informació que, d'entrada, puguin aportar els materials d'una intervenció de les característiques d'aquesta de l'any 2002 és ínfima i d'escassa consideració.

A més a més, per norma general, aquests nivells superficials tenien una escassa potència, ja que gairebé a tots els punts intervinguts els nivells i estructures arqueològiques (i, en el seu defecte, les roques o argiles naturals de base) apareixien a una gran proximitat del nivell de circulació actual. És a dir que els materials recollits ho han estat en un nombre molt reduït, només materials ceràmics compostats bàsicament per fragments molt petits i rodats, amb una gran preeminència de fragments amorfs de ceràmica ibèrica. Les ceràmiques d'importació són, a més, pràcticament inexistent, de manera que des del punt de vista cronològic (únic camp aprofitable pel que respecte a materials procedents de nivells superficials) no hi ha possibilitats de concretar cap aportació, per mínima que sigui.

Així, en aquestes condicions, creiem que no té sentit cap mena d'estudi o aproximació dels materials ceràmics apareguts en aquesta campanya 2002, dels quals sincerament cap conclusió o informació vàlida creiem possible extreure. Per tot això tant sols presentem un inventari unitari de la totalitat d'elements de forma apareguts en el conjunt de nivells superficials extrets de les diferents rases practicades (En haver estat totes elles plantejades dins del recinte emmurallat del poblat el poc material aparegut era sempre d'una extrema homogeneïtat, de manera que considerem justificat i menys

enrevessat presentar aquests escadussers materials de forma conjunta). Es tracta, en tots els casos, de fragments amb forma, però de petites dimensions i molt rodats, com és més propi dels materials de nivells superficials, de manera que hem considerat certament innecessari i completament mancat d'interès (una pèrdua de temps, en última instància) el dibuix dels mateixos. No hi ha dubte, en canvi, que a partir de la campanya del 2003, en afrontar la represa de l'excavació en extensió del jaciment, l'estudi dels materials arqueològics dels jaciment assolirà un grau d'interès i d'anàlisi totalment diferent.

U.E. 1 (superficial de tot el jaciment):

Campaniana A

1.- 1 fragment de vora d'un plat de la forma Lamboglia 6.

Àmfora itàlica

2.- 1 fragment de l'arrencament d'una nansa, d'un tipus indeterminable.

Ceràmica comuna itàlica

3.- 1 fragment de vora, de llavi penjant, d'un morter.

Ceràmica ibèrica oxidada no pintada

4 a 7.- 4 fragments de vora de sengles àmfores.

8.- 1 fragment de vora, amb llavi de coll de cigne, d'una tenalla o olla de grans dimensions.

9 i 10.- 2 fragments de vora de sengles plats de vora reentrant.

11.- 1 fragment de vora d'un *Kalathos* de petites dimensions.

12 i 13.- 2 fragments de base amb peu anular, de formes indeterminables.

14.- 1 fragment de base còncaua d'una gerra o gerrot.

15 i 16.- 2 fragments de nanses de secció circular, versemblantment de sengles àmfores.

Ceràmica ibèrica reduïda

17 i 18.- 2 fragments de vora exvasada de sengles gerres o gerretes.

19.- 1 fragment de vora d'un plat de vora reentrant.

20.- 1 fragment de base àpoda d'una gerreta bicònica.

21.- 1 fragment de base amb peu anular d'un plat de grans dimensions.

22.- 1 fragment de nansa de cinta d'una gerra.

Ceràmica a mà

23.- 1 fragment de base plana d'una olla.

Es tracta d'un conjunt de formes que podríem descriure com a "standard", de les més habituals i comunes a qualsevol assentament ibèric de l'àrea catalana. De fet, predominen aquells tipus més freqüents en els conjunts ceràmics d'aquesta mena de poblats ibèrics, com ara els exemplars d'àmfora ibèrica o els dels característics plats de vora reentrant. Els únics elements d'importació, molt escassos, remetent, això sí, al Període Ibèric Tardà; ens referim, concretament, al llavi (en un fragment molt petit) de plat forma Lamboglia 6 de Campaniana A i a la vora de morter de ceràmica comuna itàlica. Alguna peça de producció local també és pròpia i exclusiva d'aquest moment del segle II-I aC., com ara la única vora de *Kalathos*, d'una tipologia de llavi que remet a les variants més modernes d'aquesta cèlebre forma de ceràmica ibèrica comuna. Tota la resta de formes esmentades en l'inventari precedent tenen un abast cronològic amplíssim, sense cap adscripció precisa possible. En qualsevol cas, és un fenomen lògic i també habitual que en els nivells superficials d'un jaciment, els elements de la seva darrera fase d'ocupació, la més moderna, siguin els més ben representats. I, gràcies a les excavacions antigues, sabem que és precisament aquest Període Ibèric Tardà o Romà Republicà quan es dona el darrer moment constructiu en el nucli ibèric del Cogulló.

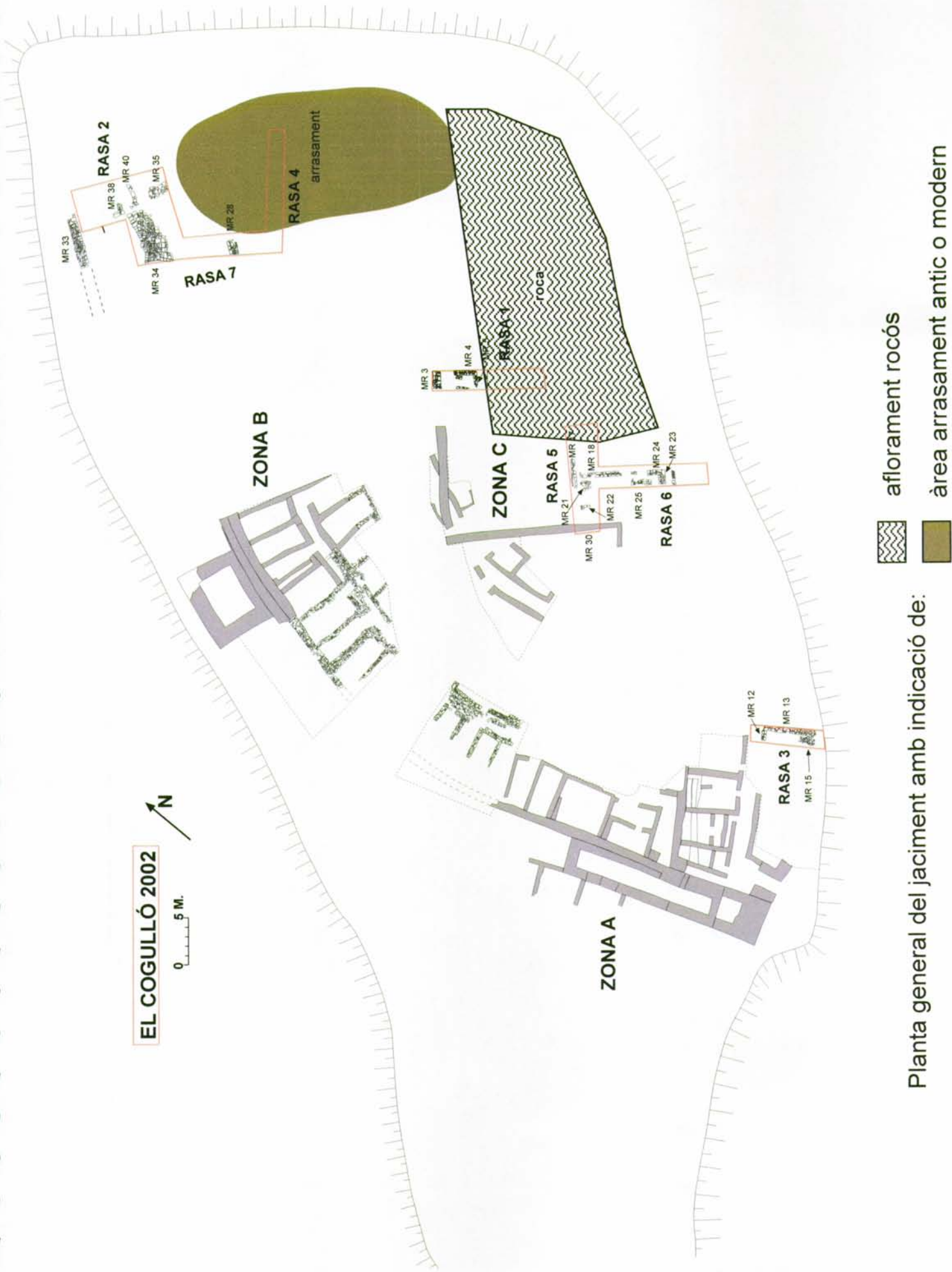
7.- Consideracions finals.

L'estat inicial del projecte d'intervenció arqueològica en el nucli ibèric del Cogulló així com les característiques de la intervenció desenvolupada aquest any 2002 no permet encara desenvolupar unes conclusions sobre l'evolució històrica i arqueològica d'aquest important assentament i del seu paper en el context de l'àrea lacetana. És clar, doncs, que a nivell d'aprofundir el nostre coneixement actual sobre la naturalesa i evolució d'aquest *oppidum* ibèric, és a dir, en el camp de la recerca arqueològica estricta, l'aportació d'aquesta campanya és molt minsa. Caldrà esperar l'inici de la fase d'excavació en extensió d'alguns sectors del poblat ibèric, a partir de la campanya de 2003, per avançar fermament en aquesta direcció. Però, ja hem comentat al principi d'aquesta memòria, que aquest no era l'objectiu central d'aquesta intervenció de l'any 2002, la qual ha tingut bàsicament un caràcter preparatori, de prospectiva de les possibilitats i situació de les estructures del jaciment, de cara a una millor planificació de la nova fase d'intervencions que s'endegarà precisament a partir de la següent campanya del 2003. Amb tot hi ha un parell de consideracions interessants que aquesta campanya del 2002 ha posat de manifest.

En primer lloc, les rases, practicades al voltant de tota l'àrea intra-murs del jaciment que abans no havia estat mai intervinguda arqueològicament, ens mostren que a la major part d'aquest sector es preserva, en un estat de conservació globalment molt bó, la trama urbana interna de l'assentament ibèric. I és que, com hem vist a bastament al llarg d'aquesta memòria, a la major part d'elles els resultats han estat positius, amb una presència abundosa i rica tant de nivells com d'estructures arqueològiques. Tot plegat demostra que les perspectives de disposar, en un futur, d'una planta molt completa i ben conservada d'un nucli ibèric paradigmàtic, per ara únic en aquesta zona de la Catalunya central, són molt més que probables. Haver comprovat aquesta dada té molta importància de cara a les futures previsions en el sentit de la revalorització patrimonial d'aquest jaciment, i dels possibles usos socials i turístics que es puguin preveure i concebre per al mateix.

Igualment, en un sentit oposat, aquestes rases han permès delimitar quins sectors a àrees del poblat ibèric estan malmesos o simplement han desaparegut per accions d'arrasaments antics o moderns. Ha estat possible comprovar que les zones així afectades són molt minoritàries i totes concentrades en una franja que ressegueix l'espai a tocar de l'extrem o vora nord i nord-est del jaciment. Aquí hem observat que un arrasament antic ha fet desaparèixer el mur de tancament i el final de la trama urbana per aquest sector, en sortir les argiles i roca natural immediatament per sota dels estrats superficials. Igualment hi ha tota una àrea, que coincideix amb la cota més alta del cim del turó per on s'estén el poblat ibèric, al llarg de la qual hi ha un important aflorament de roca. Ara bé, aquest aflorament rocós ja és visible actualment en superfície i presenta a més una gran regularitat; tot això fa pensar que probablement no sigui producte de cap arrasament modern com en el cas anterior, sinó que sigui una regularització de la roca ja antiga, i que fins i tot no sigui impossible que hagués restat lliure de construccions ja des dels temps antics.

Sigui com sigui, la suma de tots dos sectors (l'arrasament del límit nord, nord-est del poblat i l'aflorament rocós de la cota superior) no representen molt més del 10 % de la superfície interna de l'assentament ibèric. Un jaciment, doncs, del qual en aquesta campanya 2002 hem pogut demostrar que disposa d'un estat de conservació i d'unes possibilitats intrínseques certament excepcionals. S'han posat les bases per, en un futur immediat, extreure el màxim rendiment, tant a nivell de recerca històrico-arqueològica com d'aprofitament patrimonial, d'un jaciment ibèric amb unes condicions immillorables i sense parangó en tota l'àrea de la Catalunya central.

Planta general del jaciment amb indicació de:

DOCUMENTACIÓ FOTOGRAFICA

ÍNDEX FOTOGRÀFIC

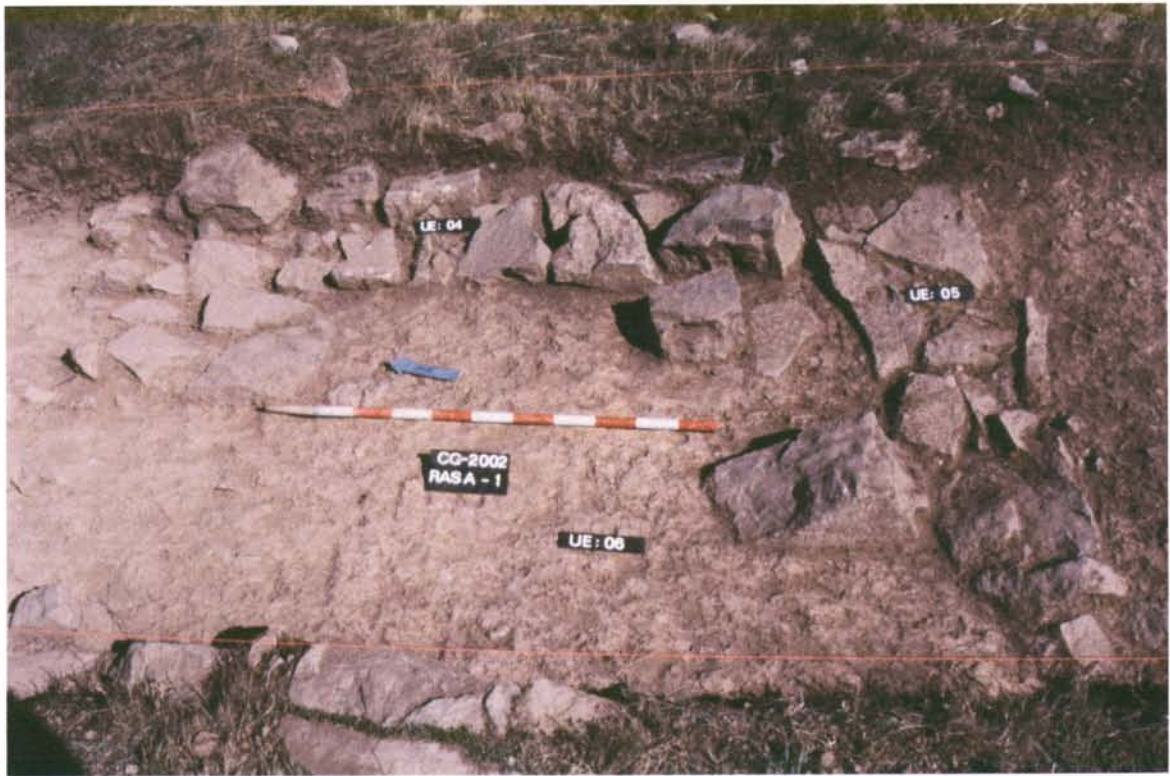
- 1.- Vista de la UE- 02 de la Rasa 1.
- 2.- Vista del MR- 03, MR- 04 i UE- 06 de la Rasa 1.
- 3.- Detall del MR- 04, MR- 05 i UE- 6 de la Rasa 1.
- 4.- Vista general de la Rasa 2.
- 5.- Detall del MR-34 i MR- 35 de la Rasa 2.
- 6.- Detall del MR-34 i MR- 35 de la Rasa 2.
- 7.- Vista de la Rasa 3, en primer terme el MR- 15.
- 8.- Vista del MR- 12, MR- 13 i UE- 11 de la Rasa 3.
- 9.- Vista general de la Rasa 4, un cop excavada.
- 10.- Detall de la UE- 08 i UE- 10 de la Rasa 4.
- 11.- Detall de la UE- 07 i UE- 10 de la Rasa 4.
- 12.- Vista general de la Rasa 5.
- 13.- Vista general de la Rasa 6.
- 14.- Vista general de la Rasa 6.
- 15.- Vista general de la Rasa 7.
- 16.- Vista general de la Rasa 7.
- 17.- Detall del MR- 28 a la Rasa 7.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

BIBLIOGRAFIA

Aquestes són les referències bibliogràfiques bàsiques sobre el jaciment i també, per extensió, sobre el poblament ibèric a la zona, la Lacetània ibèrica:

ALAMINOS, A.; OJUEL, M.; SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J. (1991): "Algunas observaciones sobre el comercio colonial en la costa central y meridional de Cataluña en época arcaica". J. REMESAL i MUSSO, O. (Eds.), *La presencia de material etrusco en la Península Ibérica*, Barcelona, pp. 275-294.

ASENSIO, D.; BELARTE, Mª C.; SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J. (1998): "Paisatges ibèrics. Tipus d'assentaments i formes d'ocupació del territori a la costa central de Catalunya durant el període Ibèric Ple". *Actas del Congreso Internacional 'Los Iberos: Principes de Occidente'*, Barcelona, pp. 373-386.

ASENSIO, D.; CARDONA, R.; FERRER, C.; MORER, J. i POU, J. (2001): "Tipus d'assentaments i evolució del poblament ibèric a la Catalunya central (eix Llobregat-Cardener)", a *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània Occidental*, A. Martín, R. Plana (dirs), Actes de la Taula rodona celebrada a Ullastret del 25 al 27 de maig de 2000, *Monografies d'Ullastret* 2, pp. 183-202.

BOSCH GIMPERA, P. (1932): *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona.

CASTANY, J.; SÀNCHEZ, E.; GUERRERO, L.I.A.; CARRERAS, J.; MORA, R. i VILA, G. (1990): *El Berguedà: de la Prehistòria a l'Antiguitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga.

CURA, M. (1973): "El poblament preromà en les comarques centrals de Catalunya". *Boletín Arqueológico Tarraconense*, núm. 113-120, pp. 55-67.

CURA, M. (1976): "Contribució a l'estudi de les poblacions pre-romanes de l'interior de Catalunya". 2n. *Col·loqui Internacional de Puigcerdà*, pp. 177-188.

CURA, M. (1977): "Aportaciones al conocimiento del proceso de iberización en el interior de Catalunya". *Symposi Internacional sobre els orígens del món ibèric*, Ampurias, 38-40, pp. 331-343.

CURA, M. (1989): "Modelos de asentamiento y estructuras de hábitat durante la segunda edad del hierro en la Cataluña central". *Habitats et Structures Domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire*, Colloque International Arles-sur-Rhône (Pré-Actes), pp. 91-94.

CURA, M. i FERRAN, A.M. (1969): "El poblado preromano de El Cogulló (Sallent, Barcelona)". *Pyrenae*, 5, pp. 115-129.

CURA, M. i ROVIRA, J. (1976): "Consideracions sobre el poblat del Bronze Final de Merlès (St. Pau de Pinós, Barcelona). *Cypsela*, 1, Girona.

CURA, M. i FERRAN, A.M. (1977): "El poblat pre-romà de la Costa de la Vila (Santpedor, comarca del Bages)". *Pyrenae*, 13, pp. 181-192.

CURA, M. i SANMARTÍ, E. (1981): "Sobre els orígens de la ciutat de Manresa: les ceràmiques gregues del Puig Cardener". *Faventia*, 3/1, pp. 115-133.

CURA, M. i SÁNCHEZ, E. (1987): "Un poble pre-romà mal conegut, els *bergusi* o *bergistani* de l'interior de Catalunya. Estat actual de la qüestió històrica i arqueològica". *Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*, Granollers.

CURA, M. i SÁNCHEZ, E. (1992): "Excavació al jaciment ibero-romà de Can Ramon (Santpedor, Bages)". *Arqueologia i Patrimoni a la Catalunya interior: últimes investigacions, Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, 8, pp. 123-145.

DAURA, A.; GALOBART, J.; PARDO, D. i SÁNCHEZ, E. (1987): *El jaciment ibero-romà de Boades (Castellgalí, Bages)*. Col·lecció "Monografies", núm. 1, Ed. Associació Cultural Dovella, Manresa.

DAURA, A.; GALOBART, J. i PIÑERO, J. (1995): *L'Arqueologia al Bages*. Monografies del Centre d'Estudis del Bages, 15, Manresa.

FERNÁNDEZ, R. (1989): "Els Lacetans: interpretació a través de les fonts clàssiques, arqueològiques i numismàtiques. Estat de la qüestió". *Estrat*, 1, Igualada, pp. 25-51.

MOLAS, M.D. (1993): "Les recerques sobre les societats ausetana i lacetana: estat de la qüestió". *Laietània*, núm. 8, Mataró, pp. 131-143.

RUIZ ZAPATERO, G. (1984): "El comercio protocolonial y los orígenes de la iberización: dos casos de estudio, el Bajo Aragón y la Cataluña interior". *Kalathos*, 3-4, Teruel, pp. 51-70.

SÁNCHEZ, E. (1987): *El poblament pre-romà al Bages*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa.

SÁNCHEZ, E. (1986-1989): "La iberització a la conca alta del Llobregat: Estat actual de la recerca". *Empúries*, vol. II, pp. 282-291.

SÁNCHEZ, E. (1991): "Distribució del poblament i control del territori a la conca alta del Llobregat en època ibèrica". *Actes del Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica (Manresa, 1990)*, pp. 321-324.

SANMARTÍ, E. (1976): "Breu aproximació a la ceràmica de vernís negre del poblat de St. Miquel de Sorba". *Cypsela*, 1, pp. 125-128.

SCHULTEN, A. i BOSCH GIMPERA, P. (1935): "Las guerras de 237-154 a. de J.C.". *Fontes Hispaniae Antiquae*, III, Barcelona.

SERRA VILARÓ, J. (1915-1920): *Troballa prehistòrica a Merlès*. Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, vol. VI, Barcelona.

SERRA VILARÓ, J. (1920): *Excavaciones en el poblado ibérico de Castellvell, Solsona*. Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, núm. 27, Madrid.

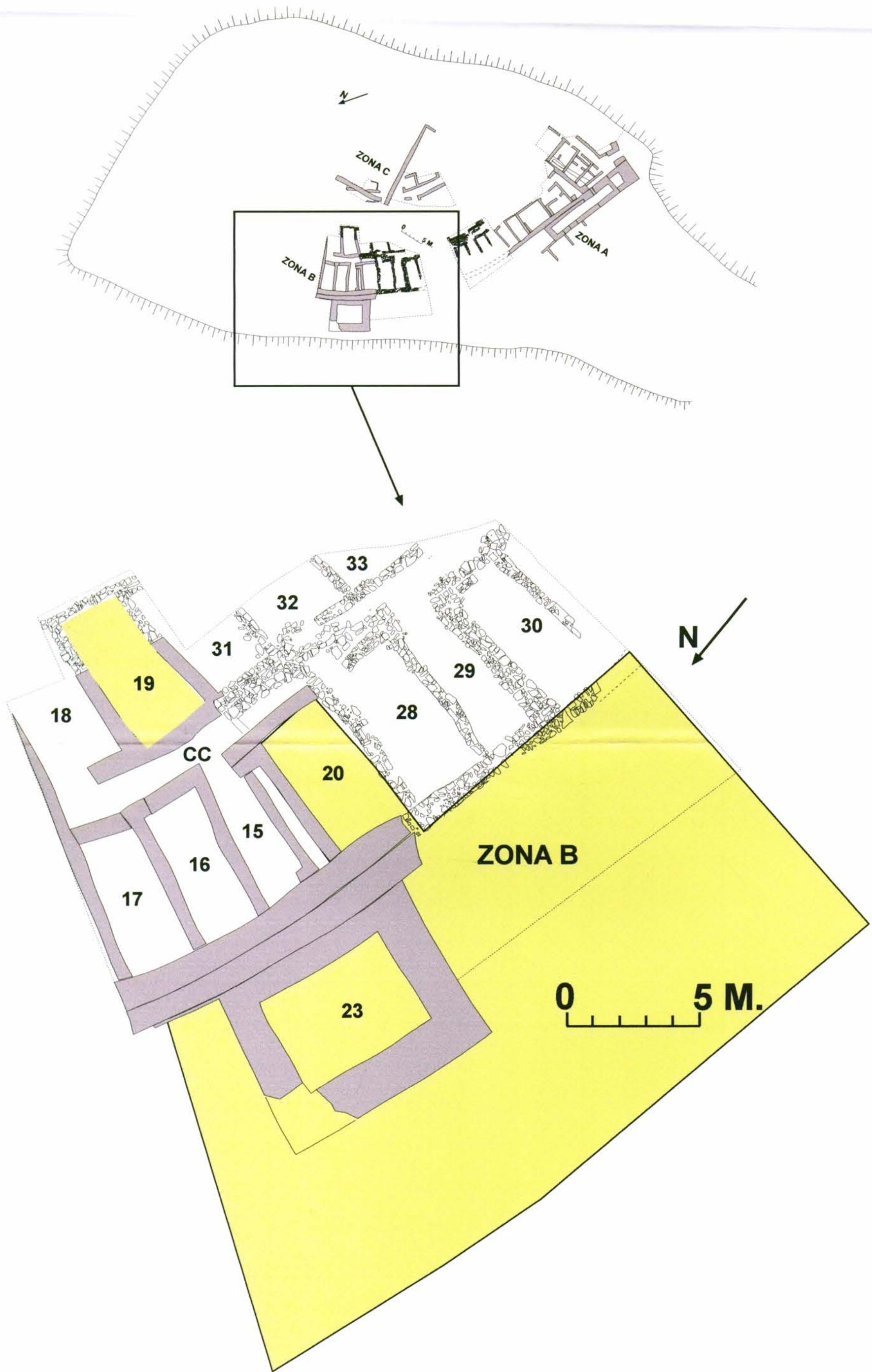
SERRA VILARÓ, J. (1921): *Poblado ibérico de Anseresa, Olius*. Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, núm. 35, Madrid.

SERRA VILARÓ, J. (1922): *Poblado ibérico de San Miquel de Sorba*. Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, núm. 44, Madrid.

SERRA VILARÓ, J. (1926): *Excavaciones en Solsona*. Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, núm. 83, Madrid.

SERRA VILARÓ, J. (1928): *Ceràmica de Marlès*. Musaeum Archaeologicum Dioecesanum, Solsona.

TARRADELL, M. (1962): *Les arrels de Catalunya*, Barcelona.

Sectors d'intervenció prioritària durant la campanya 2005 al poblat ibèric del Cogulló (Sallent, Bages).